

Atatürk Döneminde Tarih Eğitimi- I: “Türk Tarih Tezi” Öncesi Dönem (1923-1931)

History Teaching in Ataturk’s Era- I: The Period Prior to the “Turkish History Thesis” (1923-1931)

Erdal ASLAN*

Dokuz Eylül Üniversitesi

Öz

Bu araştırmanın amacı, Atatürk dönemi tarih eğitiminin birinci evresi olan “Türk Tarih Tezi Öncesi Dönemi”ni incelemektir. Ulusal Bağımsızlık Savaşı’nın kazanılmasından sonra eğitim sistemi ve öğretim programları yeni devletin hedeflerine uygun olarak yeniden düzenlenmiştir. Programlar ile ilgili düzenlemeler içerisinde, kimlik duygusunun ve vatandaşlık bilincinin oluşumuna olan katkısı nedeniyle, tarih eğitime özel bir önem verilmiştir. Cumhuriyet ile bağdaşmayan ve Osmanlı rejimini temsil eden konular tarih programlarından çıkarılmış ve yerine Cumhuriyet’i temsil eden, onun amaçlarının gerçekleştirilmesini destekleyecek içerikte yeni konular eklenmiştir. Tarih müfredatları, “Hanedan Ailesi” ve “İslam Tarihi” yerine “Türk Medeniyeti Tarihi” merkez alınarak yeniden oluşturulmuştur. Bu çalışmada 1923-1931 yılları arası dönemin tarih eğitimi, Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk müfredatlarında yer alan tarih programları ve ilgili yayınlar üzerinden kapsamlı bir biçimde değerlendirilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Tarih Eğitimi, Atatürk ve Tarih Eğitimi, Tarih Müfredatları, Ders Kitapları.

Abstract

The purpose of this study is to investigate history teaching of the first period of Ataturk’s era called as the period prior to the Turkish History Thesis. After the national independence war, educational programs were revised in accordance with the goals of the new Republic. In the new regulations related with the new programs or curriculum, a special importance was given to history teaching due to its contribution to formation of sense of identity and citizenship consciousness. Therefore, the topics about the Ottoman Empire that were not compatible with the republic were discarded from the curriculum and were replaced by new topics thought as representatives of the ideology of the new Republic. Moreover, history curriculum was centralized through the “Turkish Civilization History” instead of “Islamic History” and “Ottoman Dynasty.” This study deals with a comprehensive evaluation of the history curriculum and history teaching of the period between 1923 and 1931.

Keywords: History teaching, Ataturk and history education, history curricula, coursebooks

Summary

Purpose

The purpose of this study is to investigate the first stage of history education, namely, “The Period Prior to the Turkish History Thesis”. This stage begins with the first curricula to be implemented between the years of 1924 and 1925 and ends with the process of writing high school books by The Institution of Turkish History. During Atatürk’s era, most of the written work about the history education relates to the changes made during the stage of Turkish History Thesis.

* Yrd. Doç. Dr. Erdal ASLAN, Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Ortaöğretim Sosyal Alanlar Eğitimi Bölümü, Tarih Eğitimi Anabilim Dalı, Buca/İzmir, E-Posta: erdal.aslan@deu.edu.tr

However, history education was not considered as an important issue between the years 1924 and 1931. In this study, history education in Atatürk's Era, until the year of 1931, was evaluated based on the curriculum used between the years of 1924 and 1926.

Results

In terms of history and history teaching, Atatürk's era was reflected in history studies as supposedly a homogeneous unit in itself. However, there are important differences between two main periods of the era for the purposes of contents in history teaching in schools and Atatürk's own personal attitudes toward history. In the second period, Atatürk gave more and close interest in history teaching and historiography. Atatürk was personally involved in history workshops while making contributions. The first period was more related to and concentrated on attempting history teaching to be in line with a secular and national attitude. With the new regulations in history teaching this period was a kind of a preliminary and preparatory study to establish a more comprehensive and radical history teaching for the second period, namely for "Turkish History Thesis."

Discussion

The most important aspect of the first period was to make transformations in approaching history and history teaching. In traditional Ottoman historiography, the emphasis was given to dynasty and the loyalty to dynasty. Turks were treated in the same way as the other ethnic groups and they were even neglected intentionally for the sake of dynasty. Atatürk and his friends were the products of those times when a new approach to history was taken and accepted from the French methods by the translations which played an important role in constituting, modern and scientific approaches to history. However, Europe had negative attitudes and misconceptions about the Ottoman Empire, Turks and Islam history. Turks were seen as a sort of second citizens of Asia. The Ottoman Empire was learning that kind of attitude and ideology against Turks in those books. One of the most important steps of Atatürk's era was to get rid of these negative concepts. In the Education Act prepared in 1924 the transformation was made to change the sense of identity and the world view of the people. The old topics representing the empire were taken out of the curricula and course books. The expert and teacher view was taken regarding the course books and curricula and a new program was designed in 1924 and another curriculum for secondary education was developed in 1927. There was less emphasis on the world and European history in revised transformations.

Conclusion

History teaching was seen as a means to raise new citizens of the republic with secular, democratic and national beliefs and attitudes. That is why it was designed accordingly to teach its citizens the civilization history and the place of Turks. Since the studies were not embarked upon history, the programs that were adapted were modified temporarily. Unlike what the popular media mistakenly claimed, there was no attempt to remove all the topics of the Ottoman Empire and Islamic history. On the contrary, only the narration which placed people and events chronologically was eliminated; instead, the contemporary methods of systematizing historical events by emphasizing a theme and conceptualizing them were adopted.

Giriş

Atatürk, Türk ulusunun çağdaş uygar toplumlar düzeyine ulaşmasını sağlayacak olan eğitim ve kültür alanındaki yenilikleri, henüz Ulusal Bağımsızlık Savaşı'nı sonuçlandırmadan, savaş sürecinin en başından itibaren sürekli olarak gündeminde bulundurmıştır. Bu tutumunun en önemli nedeni toplumun Batı'nın uygar ülkelerinde olduğu gibi kültürel bir aydınlanma hareketinden geçirilmesi gerektiğine olan inancından kaynaklanıyordu. İnsanlık

tarihindeki tüm aydınlanma hareketleri gibi "*Türk Aydınlanması*" ya da "*Anadolu Aydınlanması*" olarak da adlandırılan "*Atatürk Aydınlanması*" da kendisini dil, tarih, edebiyat, sanat ve bilim alanındaki çalışmalar ve ürünlerle somutlaştıracaktır. Ancak Osmanlı tebaasını Cumhuriyet'in yurttaşlarına dönüştürmeden "*Aydınlanma*" gerçekleştirilemezdi. Osmanlı deneyiminden sadece eğitim alanında modern kurumlar ve programlar oluşturularak aydınlanmaya ulaşamayacağı kesin olarak anlaşılmıştı. Bunun için dünyayı kavrayış ve algılayış biçiminin, toplum ve devlet anlayışının yeniden inşa edilmesi gerekiyordu. Arzu edilen bu değişim, toplumsal kültürün önemli araçları olan dil ve tarih aracılığıyla sağlanabilirdi. Atatürk de bu nedenle kültür devrimi içerisinde dil ve tarih araştırmalarının üzerinde önemle durarak yoğun bir ilgi göstermiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmada Atatürk döneminde tarih eğitimi ve öğretimi alanında yapılan düzenlemeler değerlendirilecektir. Atatürk'ün tarih eğitimi ve araştırmalarına sağladığı destek çok işlenmiş bir konu olmasına karşın, tarih eğitimi ve öğretimi alanındaki çabası ve katkısı Cumhuriyet'in ilk yıllarında okutulan tarih ders kitapları ile ilgili kısa değerlendirme ve hatırlatmalarla sınırlı kalmıştır. Atatürk'ün tarih eğitimi konusundaki duyarlılığına ilişkin bilgiler, genellikle, anılarda ve Atatürk ile ilgili yazında dolaylı olarak yansıtılmıştır. Yazılanlar da daha çok onun tarih araştırmalarına ilgisi, "*Türk Tarih Tezi*" ve Türk Tarih Kurumu'nun çalışmalarına desteği ve liseler için dört cilt olarak yazdırmış olduğu tarih ders kitaplarındaki katkısının hatırlatılması ile sınırlı kalmıştır. Bunlardan farklı olarak, Ata (2000), Çapa (2002 ve 2004), Koçak (1998) ve Öztürk (2001)'de, öğretim programları ve ders kitapları da genel çizgileriyle ele alınmıştır. Ancak yazılanlarda ağırlıklı olarak "*Türk Tarih Tezi*" sonrası dönem üzerinde yoğunlaşmıştır. "*Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem*" Çapa (2002 ve 2004) dışında üzerinde fazla durulmayan bir dönem olarak kalmıştır. Bu yaklaşım Atatürk dönemi tarih eğitiminin kendi içerisinde homojen bir bütünlük gösterdiği izlenimi uyandırmaktadır. Oysa "*Türk Tarih Tezi*" öncesi ve sonrası dönemlerin tarih eğitiminde önemli içerik ve yaklaşım farklılıkları görülmektedir. Bu çalışmada, Atatürk dönemi tarih eğitiminin birinci evresi olan "*Türk Tarih Tezi Öncesi Dönemi*" incelenmiş, "*Türk Tarih Tezi Dönemi*" ayrı bir çalışma olarak ele alınmıştır.

Araştırmanın Yöntemi

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi tekniğine dayalı olarak yapılmıştır. Tarihsel araştırmalarda sıklıkla kullanılan bir yöntem olan doküman incelemesi (Yıldırım & Şimşek, 2006: 187-189) ile elde edilen bulguların içerik analizleri yapılarak, betimlenip yorumlanmıştır. Özellikle bu dönem ile ilgili en önemli birinci elden kaynaklar olan müfredat programları incelenerek tarih eğitimindeki değişim saptanmıştır. Atatürk dönemi tarih eğitiminin birinci evresi olan "*Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem*" de tarih müfredatları ve ders kitaplarını, Cumhuriyet rejiminin eğitim ve kültür politikasına uyumlu hale getirme girişimleri incelenerek kapsamlı olarak değerlendirilmiştir.

Eğitim Sistemine ve Tarih Eğitimine Cumhuriyetçi Onarım

Cumhuriyet'in ilan edilmesi ile birlikte devletin okullarında verilen eğitimin, belirlenmiş olan yeni hedeflerle uyumlu hale getirilmesi için eğitim sisteminin ve programlarının yeniden oluşturulması bir zorunluluk haline almıştır. Ancak eğitim alanında daha önceden başlatılan çalışmalar sonuçlanmadığı için, eğitim faaliyetleri Cumhuriyet'in ilk yıllarında eski haliyle sürdürülmüştür. Eğitim sistemini yeni devlet düzenine uydurmak için gerekli olan değişiklikleri yapmak amacıyla TBMM Hükûmeti Maârif Vekâleti, 15 Temmuz- 15 Ağustos 1923 tarihlerinde Cumhuriyet'in ilanından kısa bir süre önce, eğitim işlerini bütün boyutlarıyla değerlendiren ilk ciddi çalışma olan "*I. Heyet-i İlmiye*"yi toplamıştır (Sakaoğlu, 1992: 18-19). Burada tüm eğitim sorunları ve ağırlıklı olarak, ortaöğretim öğretmenleri yetiştirme konusu, öğretmen yetiştiren kurumların yapısı ve programları, öğretmenlerin durumlarının iyileştirilmesi ve gençlerin öğretmenlik mesleğine özendirilmesi için yapılması gerekenler ele alınmıştır (Öztürk, 1996: 59-61). Cumhuriyet'in ilan edilmesinden sonra okullarda verilen eğitimin başlıca amacı, rejiminin

ihtiyaç duyduğu kuşakları yetiştirmek olmuştur (Akyüz, 2004: 300). Eğitim sisteminin rejim ile uyumlu hale getirilmesine yönelik esas düzenlemeler 3 Mart 1924'te "*Cumhuriyet Eğitimi'nin Anayasası*" olan *Tevhid-i Tedrisat Kanunu*'nun kabul edilmesi ile gerçekleştirilmiştir. Bu tarihe kadar yapılan tüm düzenlemeler yeni eğitim sisteminin kurulması için hazırlık niteliğindedir. Yapılan değişiklikler, Meşrutiyet Dönemi'nde "*Lisan-ı Osmanî*", "*Tarihi Osmanî*" olarak adlandırılan derslerin Türk dili ve Türk tarihi mihreri etrafında bütünleştirilmesi gibi düzenlemelerle sınırlı kalmıştır. Yine yönetmeliklerde bulunan "*sadık bir tebaa*" yetiştirmeyi amaçlayan, padişahın doğum ve tahta çıkış günlerinin kutlanması ile ilgili etkinliklere son verilmiştir. Bu sınırlı değişiklikler dışında fazla bir şey yapılamamıştır (Raşit Öymen,1977: 210). Ancak Cumhuriyet eğitiminin niteliğini belirleyen dersler ve içeriklerinin yeniden düzenlenebilmesi için "*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*"nu beklemek gerekmiştir. İlk aşamada tüm eğitim kurumları tek bir çatı altında toplanarak çağdaş bir örgüt ve çalışma düzenine göre yeniden biçimlendirilerek toplumun tüm kesimlerinin yararlanabildiği parasız kamu hizmeti veren kurumlar haline getirilmiştir. İkinci aşamada, dersler, ders programları, ders saatleri, öğretim yöntemleri ve ders kitapları Cumhuriyet'in temel ilkelerine uygun olarak yeniden hazırlanmıştır.

Yasanın yürürlüğe girmesiyle birlikte resmi okullardaki dinsel ağırlıklı eğitime son verilerek Arapça ve Farsça öğretimi programlardan çıkarılmıştır. Kolej ve yabancı okullarda dinsel simgeler ile amacı değişik milliyet duygularını aşılacak olan dinsel öğretiler yasaklanmıştır. Azınlık ve yabancı okulları doğrudan Maarif Vekâleti'ne bağlanmış, "*Tarih*", "*Coğrafya*" ve "*Yurt Bilgisi*" derslerinin konması, yabancı ya da azınlık dilinin yanında Türkçenin de öğretilmesi sağlanmıştır. Maârif Vekâleti'nin emrine verilen 479 medrese yerine "*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*" gereği "*İmam Hatip Okulları*" açılmış ise de bir süre sonra öğrenci bulamadıkları için tamamen kapatılmışlardır. Türkiye' de sadece Müslümanların yaşamadığı, başka dinlerden vatandaşların da bulunduğu gerekçesiyle ilkokul, ortaokul ve liselerden din dersleri kaldırılmıştır (Sakaoğlu, 1992: 26-27). Türkiye Cumhuriyeti eğitim sisteminin anayasası olan "*Tevhid-i Tedrisat Kanunu*" ile birlikte eğitimin esasları, kurumları, amaçları, araçları ve kadrosunun temel özellikleri rejimin temel hedeflerine ve programına uygun bir biçimde yeniden belirlemiştir. *Tevhid-i Tedrisat Kanunu*'nun çıkarılmasıyla birlikte hız kazanan eğitim alanındaki reformların sonuca ulaştırılabilmesi 1930'lu yılların ortalarına kadar sarkmıştır. Cumhuriyet'in eğitim ve kültür alanındaki hedeflerine ulaşması, büyük ölçüde Atatürk'ün bireysel olarak çok yoğun bir çalışma içerisinde girmesiyle gerçekleşebilmiştir. Eğitim ve kültür alanında verilen mücadele, Osmanlı'nın ve sömürgeciliğin yüzlerce yıllık tarihsel birikiminin ürünü olarak biçimlenen bir kimlik duygusuna karşı verildiğinden Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na kıyasla, daha uzun süreli ve daha çetin bir süreç olmuştur. Bu savaşın kazanılabilmesi için, ulusun kimliğinin çağın gereklerine göre yeniden inşa edilmesi, bunun için de Türk ulusunun unutturulan tarihsel köklerine dönülmesi gerekiyordu. Toplumun ezici bir çoğunluğu tarih bilincinden yoksun olarak edilgen bir durumdaydı. Son derece sınırlı olan eğitimli kitle ise kendi tarihsel köklerinden kopuk ve toplumsal ihtiyaçlarıyla bağdaşmayan bir kimlik ve tarih duygusu içerisinde yaşamak zorunda kalıyordu. En öncelikli sorun gelişmenin önündeki en önemli engel olarak görülen bu kimlik duygusunu dönüştürmekti. Bunun için iki aşamalı bir yol izlenmesi gerekiyordu. Birincisi, genç kuşakların bu birikimle olan bağını koparmaktı. Bunun için yapılacak olan en etkili iş alfabeyi değiştirmekti. Değişiklik aynı zamanda okur yazarlığın tüm topluma yayılabilmesi, basitleştirilmesi ve Türkçenin fonetiğine uyumlu bir hale getirilebilmesi için de şarttı. İkincisi, dil, tarih ve yurttaşlık eğitimi üzerinden toplumun bilincini ve benlik algısını yeniden biçimlendirmekti. Atatürk'ün yaşamının sonuna dek meşgul olduğu en önemli iki uğraşın dil ve tarih çalışmaları üzerinde yoğunlaşmış olması böyle bir ihtiyaçtan kaynaklanıyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun çok dilli ve çok uluslu yapısı içerisinde bu iki alan bilinçli olarak ihmal edilmişti. Şevket Süreyya Aydemir'e göre, Atatürk kuşağının tarih anlayışında ve okullarda verilen tarih bilgisinde iki hatalı görüş vardı. Birincisi, Türk tarihi yoktu ve Türk tarihi, ancak Osmanlı tarihinden ibaretti. Osmanlı Devleti'nin kurucuları da Söğüt kışlağı ile Domaniç yaylasına yerleşmiş olan 300 çadırlık bir halktan ibaretti. İkinci hatalı görüş ise tarihte bir Türk uygarlığının yokluğu varsayımından hareket eden görüştü. Okutulan ders kitaplarında Türk uygarlığı diye bir şey yazılı değildi. Orta Asya en sert deyimlerle

sıfatlandırılan Cengizlerin, Timurların yurdu idi. Yine resmi kitaplara göre, zaten ortada bir Türk soyu da yoktu. Ya Müslümanlar ya da Osmanlılar vardı. Osmanlı toplumu içerisinde yer alan Araplar, Kürtler ve Arnavutlar hep övgü dolu sözlerle anılırken, Türkler adı bile geçmeyen değersiz ve kimsesiz bir topluluk olarak bir kenara bırakılmışlardı. Padişahın ve Hanedanın Türk ataları ile bağıntısı yüzyıllardır kesilmişti. Hem Atatürk, hem de onun kuşağı böyle bir atmosfer içerisinde yetişmişlerdi. Tanzimat döneminden beri, uygarlık ve uygarlığın kaynakları hep Batı'ya mal ediliyordu. Bu ruh halinin bir sonucu olarak, özellikle aydınlar arasında yaygın ve yerleşmiş bir eziklik ve aşağılık duygusu egemendi. Toplumdaki genel eğilim, bir taraftan bu olumsuz kompleksin etkisi, diğer taraftan Osmanlı padişahlığının ürkmüş, sinmiş, boynu bükük halde bulunduğu bir ortamda yetişen genç kuşaklarda hâkim olan ruh hali nedeniyle, içlerinde isyancı bir ruh taşıyan bir avuç idealist dışında, bu durumu kabul etmekten ibaretti (Aydemir, 1985:427-428). Osmanlı'nın girdiği son savaşları kaybederek sürekli biçimde toprak yitirmesi ve ekonomisinin savaşlar dolayısıyla ağır yaralar alması bu ruh halinin başlıca nedeniydi. Ulusal Bağımsızlık Savaşı'na dek tüm cephelerde eğitilmiş, seçkin, yetişmiş nitelikli insan gücünün de yitirilmiş olması, durumu tamamen ümitsiz kılarak, bu aşağılık duygusunu kökleştirmiş ve Atatürk'ün Türk ulusunu çağdaş uygarlığa taşıma hedefinin önündeki en önemli engeli haline gelmiştir. 1934 Yılında ders kitabı olarak yayımlanıp liselerde okutulan, *Tarih IV: Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* adlı eserde "*Maârif ve Terbiyede İnkılâp ve İslahât Cereyanları*" bölümü altında "*Tarih ve Yurt Bilgisi Tedrisatının Millileşmesi*" konusu da ele alınmıştır. Burada Türk Devrimi'nin tarih alanındaki katkısı anlatılırken Cumhuriyet öncesinin okullarında verilen tarih eğitiminin niteliği hakkında şu değerlendirmeler yapılmıştır: "*Osmanlı saltanatında milli tarih yalnız ihmal değil, inkâr ve tahrif ediliyordu. Yurt Bilgisi ise, mekteplere pek geç olarak, ancak saltanatın son yıllarına doğru 'Malûmât-ı Vataniye' adıyla saltanatçı terbiye'nin bir müeyyidesi halinde girmiş bulunuyordu. Mekteplerimizde Türk millî tarihini Osmanoğullarından başlatmak adet olmuştu. İslamlıktan evvel Türklüğün mevcudiyeti kitaplarda hemen hemen hiç geçirtilmiyordu. Osmanlılık ve Hilafetin Maarifi*", Türklüğün "*medeniyet kudret ve asalete ancak İslamlığa girmek ve Osmanoğullarını başma çıkarmakla erebilmiş olduğunu telkin etmek istiyordu. Böyle gösterilmekle Türklüğün bu nimetlerin kaynağı gösterilen sülaleye sarılacağı ve sonuna kadar bağlı kalacağı umuluyordu. Meşrutiyet devri içinde başlayan Türkçülük hareketine rağmen dahi Türk Tarihi bilhassa mektep kitapları içinde hakiki simasını bulamadı*" (Tarih IV: Türkiye Cumhuriyeti, 1934: 262). Türkler tarih yazıcılığı ve öğretimi içerisinde hak ettikleri yeri, ancak Cumhuriyet ile birlikte alabildiler. Osmanlı'nın, ümmet anlayışına dayalı ideolojik yapısının terk edilerek, yerine ulusal ve laik temellere dayalı bir yönetim biçiminin egemen kılınması istenmesi, Osmanlı siyasal ve toplumsal anlayışını yansıtan programların ve ders kitaplarının değiştirilmesini de bir zorunluluk haline getirmiştir. Tüm eğitim sistemi ile gerçekleştirilmek istenen toplumsal dönüşümde ve tarih bilincinin yeniden inşa edilmesinde en önemli rolü tarih eğitimi, tarih programları ve tarih ders kitapları oynamıştır. Bu nedenle tarih programları ve ders kitaplarının içeriğinin yeniden düzenlenmesi yoluna gidilmiştir (Aslan, 1995: 295). Ancak bu düzenlemeler başlangıçta oldukça sınırlı kalmış, Cumhuriyet'in temel ilkelerine uygun, köklü değişimler için çalışmaların sonuçlanmasına dek alınması gereken ivedi önlemler olarak uygulanmışlardır.

Cumhuriyet döneminde müfredat programlarında ilk önemli değişim, 23 Nisan 1924 tarihlerindeki İkinci Heyet-i İlmiye toplantısında yapılabilmektedir. *II. Heyet-i İlmiye'* de öğretim yılının süresi, ders programları, ders saatleri ve ders kitapları üzerinde de durulmuş (Ergun, 1982: 62-64), hukuk ve iktisat derslerinin birleştirilerek "*içtimaiyat*" adı altında okutulması ve felsefe eğitimine ağırlık verilmesi benimsenmiştir. Tarih ders kitaplarının ve ders programlarının değiştirilmesi kararının da alındığı bu toplantıda, yeni tarih programları tam olarak belirlenmemiş olmasına karşın, programlara "*Türk Medeniyeti Tarihi*" ve "*Ecnebi Medeniyeti Tarihi*" konularının eklenmesi kararlaştırılmıştır (Hâkimiyet-i Milliye, 24.04.1924). *II. Heyet-i İlmiye'*de "*eski zihniyetlere göre yazılmış kitap ve eserlerin Türkiye Cumhuriyeti'nin mekteplerinde artık yerleri kalmamıştır. Ders programlarını bugünkü vaziyetin eseri olarak icabettirdiği şekilde tespit etmek ve buna göre kitaplar hazırlamak*" gerektiği kabul edilmiştir (Ergun, 1982: 64). *II. Heyet-i İlmiye'*de Türkiye Cumhuriyeti'nin okullarında izlenecek olan müfredat programı sorunu ilk kez bir karara bağlanmıştır. İlkokullar

ve liselerde izlenmek üzere düzenlenmiş olan bu programlar *İlk Mektepler Müfredat Programı*, [İstanbul, 1340 (1924), 91 s.] *Lise Birinci Devre Müfredat Programı (Orta Mektepler)* [İstanbul, 1340 (1924), 70 s.] ve *Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı* [İstanbul, 1340 (1924), 72 s.] olarak Maarif Vekâleti tarafından yayımlanarak uygulamaya konmuştur. Atatürk dönemi tarih eğitiminin ilk ipuçları, büyük ölçüde birinci evre olan “*Türk Tarih Tezi Öncesi*” dönemin bu programlarında somutlaşmıştır. Bu evre yeni devletin siyasal, hukuksal ve kurumsal yapısının oluşturulmaya çalışıldığı bir süreç olduğu için henüz kültürel ve toplumsal reformlara geçilememiştir. Tüm enerji devletin kurumsal yapısının oluşturulmasına verildiğinden henüz tarih eğitiminin köklü bir biçimde yeniden düzenlenmesi üzerinde yoğunlaşamamıştır. Bu nedenle tarih programlarında yapılan düzenlemeler, tarih eğitimini Cumhuriyet ile uyumlulaştırmaya yönelik tadilatlar olarak kalmıştır. Genel olarak eğitim alanında yapılan düzenlemelerle, ümmetten ulusa geçişin sağlanması amaçlanırken, uluslaşmanın temel dayanakları tarih eğitimi yoluyla ulusal kültürün aktarılması biçiminde oluşturulmaya çalışılmıştır.

İlk Okullarda Tarih Öğretimi

Cumhuriyet döneminin ilk programı olan “1924 İlk Mektepler Müfredat Programı”nda Saltanat, Osmanlı Hanedanı ve Hilafet ile ilgili konular program ve ders kitaplarından çıkarılmış, yerine Türk Kurtuluş Savaşı Tarihi, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin Kuruluşu, Sevr ve Lozan anlaşmaları, Cumhuriyet’in ilanı, Hilafet’in kaldırılması konuları eklenmiştir (Maarif Vekâleti, 1340-a: 23-25; Yücel, 1938: 192; Cicioğlu, 1985: 197). Genç kuşakları duygusal olarak Osmanlı’dan koparmayı ve Cumhuriyet ile olan bağlarını güçlendirmeyi esas alan bu değişiklikler “1924 İlk Mektepler Müfredat Programında”; “*Sarayın Hıyânetleri, Millî İntibâh Devri, İstiklâl Hârbi, Yeni Türkiye Devletinin Kuruluşu, Lozan Muâhede, Cumhuriyet, Bugünkü Türk İlmi, Ondokuzuncu Asır, Başlıca Keşifler ve İhtirâlar. Avrupalıların Müstemlekat Siyaseti*” (Maarif Vekâleti, 1340 (1924)-a: 23-25) başlıkları altında verilmişlerdir. Böylece ilk kez Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluş sürecinin tarihi de okullarda okutulan tarih derslerinin bir parçası haline gelirken, imparatorluk döneminden kalma anlam ve geçerliliğini yitirmiş konular ile birlikte verilişlerindeki amaçlar da tasfiye edilmiştir. Programda, tarih dersine 3. sınıfta bir saat, 4. ve 5. sınıflarda iki saatlik bir zaman ayrılmıştır. Programda her sınıfta okutulması uygun görülen konular şöyle verilmiştir:

Üçüncü Sınıf: “Bu sınıfta tarih dersi daha ziyâde bir kırâat ve musâhabe şeklinde olacak ve Meşrûtiyetin ilânından bu güne kadar cereyân eden en mühim vakualar, çocukların alâkasını celb edecek bir şekilde, muallim tarafından takrîr ve hikâye edilecektir. Bi-l-hassa Anadolu’da millî hareketlerin başlamasıyla cumhûriyetin ilânına kadar geçirdiğimiz milli intibâh devrine en fazla ehemmiyet verilecek, bu devrin kahramanlık menkıbeleri, büyük şahsiyetleri anlatılacaktır.”

Dördüncü Sınıf: “Mısırlılar, Fenikeliler, Keldânî ve Asurîler, İranlılar, Hititler, Türkler, Benî İsrâil, Yunanlılar, Romalılar, [bunlar hakkında bi-l-hassa medeniyet tarihi itibarıyla ma’lûmât-ı muhtasara verilecek, yalnız Türkler kısmı biraz tafsîl olunacaktır]. Kurun-u vusta [hudûdu umûmîye ve mümeyyezeyi gösterecek mücmel ma’lûmât]. Arab târihi: İslâmda cumhûriyet ve mutlakıyyet devirleri, Abbasiler devrinde Türkler [dîn derslerinde Hazret-i Muhammed zamanıyla ve Hulefâ-i Râşidîn hakkında tafsîlât verildiğinden, bu cihetle daha muhtasar olacaktır]. Türk Târîhi: Oğuz Türkleri ve Selçukîler. Anadolu’da Türkler. Salîb seferleri ve Türkler. Moğol istilâsı. Osmanlı Devleti’nin kuruluşu. Timur devri. Osmanlı devletinin yeniden tekerrür ve inkişâfı. İstanbul’un fethi. Kurûn-ı Vustada Türk medenîyyeti ve garp medenîyyetiyle mukâyesesi.”

Beşinci Sınıf: “Kurûn-ı Cedide: Kurûn-ı Vustaya nihâyet veren başlıca âmiller, Avrupa’da mutlakıyyetçi devletlerin teşekkülü. İngiltere’de meşrûtiyet. İstanbul fethinden Tanzimât’a kadar Osmanlı İmparatorluğu’nun itilâ, tefevvuk, ric’at devirleri. Eski Osmanlı hayât ve medenîyyeti. Halk ve saray, idâre, ordu, arazi teşkilâtı, ulûm ve fünûn, edebiyat ve sanyii nefise, zirâât, sanâyi’, ticâret, iktisâdî teşkilât ve muahharen bunların inhitât-ı esbâbı. (Millî târih hakkında ma’lûmât verilirken vakayî sırasında Rusya’nın bize karşı siyâsetinden ve bi-l-hassa Fransız inkilâb-ı kebîriyle inkilâb esaslarından bunun Avrupa ve Balkanlar’daki aks-ı te’sirlerinden etrafla bahs edilmelidir). Tanzimât, mâhiyyeti, sebepleri ve neticeleri. Bu devrede Avrupa ile münasebetimiz, Kırım Hârbi, İlk Meşrûtiyet Hareketleri,

1294 Hârbi, Abdülhamîd devri, Meşrûtiyyetin ilânı, İtalya ve Balkan hârbleri. Cihan hârbi ve mütâreke, İmparatorluğun dağılması, ecnebî işgalleri, Sarayın Hıyânetleri, Millî İntibâh devri, İstiklâl Hârbi, Yeni Türkiye Devleti'nin Kuruluşu, Lozan Muâhedeşi, Cumhuriyet, bugünkü Türk âlemi, ondokuzuncu asır, başlıca keşifler ve ihtirâlar. Aorupalıların Müstemlekât siyâseti" (Maarif Vekâleti, 1340 (1924)-a: 23-25).

Oldukça ilgi çekici bir başlığı olan "İslam'da Cumhuriyet" konusu ile Cumhuriyet rejiminin İslam'la çelişmediği, İslam'ın ilk dönemlerinin de bir cumhuriyet örneği olduğu işlenerek (Maarif Vekâleti, 1340: 24), Türkiye'nin yeni rejimine destek sağlanmaya çalışılmıştır. Öztürk'e göre; böylece aynı zamanda Cumhuriyet'e muhalefet edenlerin Halifeliğin kaldırılmasından sonra gittikçe daha yoğun bir biçimde kullandıkları Cumhuriyet'in İslam'a karşı olduğu tezinin de boşa çıkarılması amaçlanmıştır (Öztürk, 2001: 418). "1924 İlk Mektepler Müfredat"ında tarih programının en önemli özelliği, İslam'a bir tarih konusu olarak yaklaşılmasıdır. Tarih kitaplarının din kitapları olmadığı, İslam hakkındaki dinsel bilgilerin din derslerinde ayrıntısı ile verileceği özellikle vurgulanmış ve bu yaklaşım daha sonraki yıllar için de bir ilke haline getirilmiştir.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında tarih ders kitaplarının içeriği rejimin'in beklentilerine uygun olarak dönüştürülse de uygulamada beklenen sonuç alınamamıştır. Eski bakış açısı tamamen silinemediği için öğretmenlerin alışkanlıklarından vazgeçmemeleri olumsuzluklara yol açmıştır (Çapa, 2002: 85) Derslerin beklentileri karşılayabilmesi için bir süre daha beklenmesi gerekmiştir. Yusuf Akçura bu durumu şöyle açıklamıştır: "Osmanlı Devleti tarihe karışıp da yeni ve milli Türk Devleti kurulunca, mekteplerimizde Osmanlı devrinden kalma tarih kitaplarının derhal ve tamamen değiştirilmesi kabil olmadı. Tarih programları çabuk tebdil edildi ise de o programlara göre tarih kitapları o kadar çabuk tertib, tabı ve neşrolunamadı. Ancak seneler geçtikçe eski kitapların, milliyet, halkçılık esaslarına uygun olmak üzere, bir dereceye kadar ıslah edilmeye çalışıldığı veyahut bu esaslara göre yeni kitaplar yazılmaya uğraşıldığı görüldü. Fakat bu kitapları yazarlar da itiraf etseler gerekir ki, yapılan tadiller ve ıslahlar asıldan ziyade şekle, ruhtan ziyade maddeye aittir" (Akçura, 1932: 596). Meşrutiyet döneminin ürünü olan bu kitaplarda genel tarih, Avrupalı tarihçilerin özellikle Fransız genel tarih kitaplarının çerçevesi içinde kalmış hatta pek az değişikliğe uğratarak eleştirel bir süzgeçten geçirilmeksizin aynen aktarılmışlardır. Sonuçta "mekteplerimizin... resmi ders kitapları olan bu kitaplarda Fransız tarihçilerin muayyen gayelerine göre yapılan inşai tarih hakim ve nafiz bulun"muş, "Türk mekteplerinde... dikkatsizlik eseri olarak, Avrupa'nın ve bilhassa Fransa'nın dünyaya nazarı tedaris ve telkin olunmuştur" (Akçura, 1932: 598). Türk tarihinin ihmal edilmesine ve Avrupa'nın Türkler hakkındaki yanlış yargılarının öğrencilere yansıtılmasına yol açan bu durum, 1924'teki düzenlemelerle bir ölçüde hafifletilmiştir. Eğitim-öğretim alanında karşılaşılan çok önemli diğer bir sorun ders kitabı konusudur. Programlarla birlikte, aynı zamanda derslerde hangi kitapların kullanılacağı da kararlaştırılarak bir liste halinde okullara bildirilmiştir. Türkiye'deki bütün ilk mektepler ve liselerde bu listedekiler dışında bir kitabın kullanılmayacağı ve buna uymayanların cezalandırılacağı vurgulanmıştır. Listede ilk mekteplerde tarih dersleri için şu kitapların izlenmesi benimsenmiştir (Aslan, 2010: ; Maarif Vekâleti Müsteşarlığı, 1340-1341-a: 1-6):

3. Sınıflar - Milli Tarih (Birinci Kısım), Köprülüzade Mehmed Fuat Bey
- Türkiye Tarihi, Ahmet Refik Bey
- Bizim Tarih, Ahmed Halid Bey
4. Sınıflar - Milli Tarih (Dördüncü Sınıfa Mahsus), Köprülüzade Mehmed Fuat Bey
- Umumi Tarih, Ahmet Refik Bey
- Bizim Tarih (İkinci Kısım), Ahmed Halid Bey
5. Sınıflar - Milli Tarih (Üçüncü Kısım), Köprülüzade Mehmed Fuat Bey
- Umumi Tarih (Beşinci Sınıf), Ahmet Refik Bey
- Bizim Tarih (Üçüncü Kısım), Ahmed Halid Bey

"1924 İlk Mektepler Müfredat Programı" yeni rejim ile eski programlar arasındaki uyumsuzluğu gidermek üzere yapılmıştır. Bu nedenle müfredat programları sorununun kısa bir süre içerisinde yeniden ve çok daha kapsamlı bir biçimde ele alınması bir zorunluluktur. Hazırlanan yeni program 1926-1927 ders yılında, seçilen birkaç okulda denenmiş ve alınan sonuçlara göre

kapsamlı bir biçimde yeniden gözden geçirilip, bazı değişikliklerden sonra 1927-1928 ders yılında Türkiye'deki bütün ilkokullarda izlenmesine karar verilmiştir (Başgöz, 1995: 107). 1927 Programına göre ilköğretim iki devreye ayrılmıştır. Birinci devre olarak kabul edilen 1., 2. ve 3. sınıflarda toplu öğretim esası benimsenmiş ve programa tüm derslere hazırlık amacı güden ve tarih derslerine ilişkin konuları da içeren bir mihver dersi olarak "*Hayat Bilgisi*" eklenmiştir (Baymur, 1941: 21). Yeni programda daha öncekilerden farklı iki önemli yenilik vardır. Birincisi, her ders için hedeflerin ve nasıl gerçekleştirileceklerinin uzun direktifler halinde sıralanmasıdır. İkincisi, tarih derslerinde medeniyet tarihine önem verilmesi, derslerin isim ve tarihlere boğulmaması, coğrafya dersleri ile paralel bir şekilde yürütülmesi, öğretimde resimlerden ve tarihi eserlerden faydalanmanın yöntem olarak önerilmesidir (Türkyılmaz, 1967: 41). Programda tarih dersinin amaçları özet olarak: Çocukları Türk Milletinin mâzisi hakkında bilgilendirerek millî bilinç uyandırmak, bugünkü medenîyyetin uzun bir geçmişin ürünü olduğunu anlatmak ve büyük tarihsel kişiliklerin yaşamlarından örnekler vererek rol modelleri sunmak şeklinde üç maddeyle verilmiştir (Maarif Vekâleti, 1926: 71).

Tarih derslerinin bu amaçları gerçekleştirebilmesi için öğretiminde dikkat edilmesi gerekenler yedi madde halinde verilmiştir. Bu maddelerde özet olarak şu noktalara özen gösterilemesi vurgulanmıştır: İlk mekteplerde kapsamlı bir "târih-i umûmî" öğrenmeye çocukların seviyesi ve programın süresi yeterli olmadığından "umûmî târihin" en önemli konuları Türk tarihiyle bağlantılı olarak öğretilecektir. Muhârebelerin tarihi ve hükümetlerin hayatı yerine "medeniyetin târihine" önem verilecektir. Öğretmen anlatımı isimlere ve tarihlere boğmayacak, hatırlanması için önemli olanları tahtaya yazacaktır. Tarih dersleri coğrafya dersleriyle paralel olarak yürütülerek harita kullanılacak, okulda harita yoksa öğretmen kendisi renkli tebeşirle siyah tahtaya krokiler çizcektir. Öğretimde tarihi levhalar gösterilecek, eğer levha yoksa öğretmen bunları kitaplardan sağlayacak, levhaları ve kartpostalları göstererek, okulda bu amaçla bir koleksiyon oluşturacaktır. Eğer varsa öğretmenler öğrencileri müzelere götürcek ve tarihsel eserleri gösterecektir. Eğer bu mümkün değilse öğrencilere kale, kule, su kemerleri gibi tarihsel eserleri göstererek bunlara ilişkin tarihsel bilgi vermelidir. Tarih derslerinde çocuklara verilen bilgiler tarihsel okuma parçaları ile desteklenmelidir (Maârif Vekâleti, 1926: 71). Ancak aradan geçen bunca zamana karşın, tarih eğitimi açısından son derece önemli olan bu amaçlar gerçekleştirilememiş, hatta zamanla tersine bir durum ortaya çıkmıştır. Yeni yaklaşımlara hâkim tarih öğretmenlerinin azlığı, var olanların eski alışkanlıklarından ve geleneksel öğretim yöntemlerinden vazgeçemeyişleri, ders kitaplarının yetersizliği, gerekli ders araç-gereçlerinin sağlanamaması, bu amaçların gerçekleşmesine engel olmuştur.

Atatürk'ün okuduğu kitaplar arasında, ilk ve ortaöğretimde izlenen derslere ait müfredatların da bulunduğu görülmektedir (Başbakanlık, 1973). "*Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar*" üzerine bir araştırma yapan Gürbüz Tüfekçi, Atatürk'ün 1926'da deneme niteliğinde uygulanan ilköğretim programında, tarih dersleriyle ilgili bölümde yapılan bazı açıklamaların altını çizdiğini vurgulamaktadır. İlkokullarda tarih derslerinin amaçlarından bir tanesi olarak verilen ve yaşamının her aşamasında kendisinin de yaptığı gibi, "*Büyük şahısların hayat ve hareketleri tasvir edilerek çocuklara imtisale şayan nûmuneler göstermek*" cümlesini işaretlediği görülmektedir. (Tüfekçi, 1983: 332). "*1926 İlk Mektepler Müfredat Programı*'ndaki diğer bir yenilik Bahri Ata'ya Göre; "*Atatürk, tarih öğretiminde belgelerin, haritaların, ıraksak soruların, müzelerin ve alan gezilerinin kullanılmasının önemini bizzat görmüş ve uygulamış bir ülke ve devlet kurucusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Atatürk, yaptıkları ile çağdaş tarih pedagojisi ile çağdaş müzecilik anlayışını entegre etmeye çalıştı. Üstelik halkın sanat ve tarih bilinci açısından eğitimi söz konusu olunca, tarih öğretimini ve müzeciliği iki ayrı alan gibi düşünmemiş, disiplinler arası bir çerçeve içinde birlikte işe koşulması gerektiğini kendi hayatından örneklerle göstermiştir. Atatürk'ün, o günlerde yaptığı işler, günümüz Tarih öğretmenlerine tarih dersinin sunumunu çeşitlendirme ve müzeleri işlevsel olarak kullanma konusunda önemli ipuçları vermektedir*" (Ata, 2000: 90). "*1926 İlk Mektepler Müfredat Programı*'nda tarih dersleri haftada 2 ders olarak dördüncü ve beşinci sınıflara alınmıştır. Programda öğrencilere öğretilmesi kararlaştırılmış olan tarih konuları şu başlıklar altında özetlenebilir:

Dördüncü Sınıf: İnsanlığın ilk dönemleri ve tarih öncesi dönemlerde insan yaşamı; Yunan ve Roma başta olmak üzere eski büyük medeniyetler ve insanlık üzerindeki etkileri. Türkler ve eski yurtları Orta Asya hakkında kısa coğrafi bilgi ve Anadolu ile karşılaştırması, yayıldıkları bölgeler, bugün yaşamakta oldukları yerler, yaşam tarzları, inaçları, adetleri, medeniyetleri ve bırakmış oldukları eserler. Türklerin Müslümanlığı kabulü ve burada ek olarak İslâmiyetin doğuşu ve yayılması. Anadolu'da Türkler, "Tavaif-i Mülük" ve "Ehl-i Salib" seferleri, Selçuklular, Selçuklu medeniyeti, Anadolu'da Selçuklulardan kalan eserler ve Selçuk hanedanının çöküşü. Osmanlı'nın kuruluşu, Karamanlılar, Akkoyunlular, Bizans ile muharebeler, Rumeli'nin istilası ve İstanbul'un fethi. Bundan sonra yükselme ve çöküş devirleri kısaca gözden geçirilerek millî tarih, çok kısa bir biçimde, Cumhuriyet'e kadar getirilecektir.

Beşinci Sınıf: "Umumi tarihe" genel bir bakış, tarihin başlıca devreleri ve özellikleri. "Kurûn-ı vustada" doğu ve batı, dini saltanatlar, eminler, halifeler, babalar, derebeylikler. "Garbde intibâh devri". "Tefekkürde tahvil" seyahatler, keşifler, ihtirâlar, dinde reform. Avrupa'da mutlakîyetçi devletler, İngilterede meşrûtiyet, Amerika istiklâlî, Fransa İnkılâbı, Avrupa'da sanayi ve iktisadi inkılâp, buharın sanayide kullanılması, büyük sanayi, vapur, şümendüfer ve telgraf. İstanbul'un fethinden Tanzimat'a kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluş, yükseliş ve çöküş devirleri. Eski Osmanlı hayat ve medeniyeti: Halk ve saray, İdâre, ordu, arazi, ulûm ve fûnûn, edebiyat ve sanayi-i nefise, ziraât, sanayi, iktisâdi teşkilât ve bunların inhitâtı sebepleri. Milli tarih hakkında malûmât verilirken "Rusyanın bize karşı siyasetinden ve bilhassa Fransa İnkılâb-ı Kebiriyle, millet nazariyelerinden ve bunun Avrupa'da ve Balkanlar'daki tesirlerinden Sanayi ve iktisâdi inkılâbın bizdeki tesirlerinden bahs edilecektir" Türklerde teceddüd hareketleri. Tanzîmât. Mâhiyyeti ve sebepleri ve neticeleri. Kırım Muhârebesi. İlk Meşrutîyet hareketleri. 1876 Rus Hârbi. İkinci Abdülhamîd devri. Meşrûtiyet. İtalya ve Balkan Harbi, millîyet cereyanları, Cihan Harbi, Osmanlı İmparatorluğu'nun âkibeti, İstiklâl Mücadelesi, Millî Türk devleti, Hilâfetin ilgası, Layik Cumhuriyet. Bugünkü dünyaya umûmî bir nazar. (Maarif Vekâleti, 1926: 71-74).

Cumhuriyet'in eğitim anlayışına göre, çocuklara her vatandaşın bilmesi zorunlu olan bilgi ve becerileri kazandıran, özgür bir insan ve milli topluluğun bir üyesi olarak haklarını ve ödevlerini öğreten bir kurum olarak ilkokulun başlıca amacı, genç kuşakları çevresine etkin bir biçimde uyum sağlayabilen "iyi vatandaşlar" olarak yetiştirmektir. Buradan mezun olan çocukların çoğunun eğitim hayatı burada sona erdiği ve başka bir eğitim kurumuna gitme olanağı bulamadıkları için, son derece özel bir anlam yüklenmiştir (Antel, 1952: 13-14). Bu çerçevede tarih derslerinde, laik bir cumhuriyetin vatandaşlarına kendi geçmişi ile ilgili olarak bilmesi gereken asgari tarih bilincini kazandıracak bilgilerin verilmesi esas alınmıştır. Bu bilgiler sürekli olarak bir sonraki eğitim basamağında daha da ayrıntıya inilerek tekrarlanacaktır. 1927 rakamlarına göre ilkokullarda 420.889 öğrenci eğitim alırken, bunların ancak 16.252'si 1926-1927 eğitim-öğretim yılında ortaokula devam edebilmektedir. Aynı yıl liselerde okuyan öğrenci sayısının ise sadece 1.555 olduğu dikkate alınırsa (Maârif Vekâleti, 1944), ilkokullara neden bu denli önem verildiği ve programlarda ayrıntılara girildiği daha iyi anlaşılacaktır. Mezunlarının çok az bir bölümü daha sonra eğitimini sürdürebildiği için ilkokulda tarih derslerine de büyük bir önem verilmiş ve ana hatlarıyla her şey verilmeye çalışılmıştır.

Liselerde Tarih Öğretimi

Müfredat değişikliği sadece ilköğretimle sınırlı kalmamıştır. 1924'te ortaöğretim müfredat programlarında da değişime gidilmiştir. Birinci devre (orta mektepler) ve ikinci devre (lise) olmak üzere, üçer yıllık iki devreye ayrılmış olan ortaöğretimin tarih müfredatları da önemli ölçüde yenilenmiştir. Tarih derslerinin birinci devre olan orta mekteplerde 1. ve 2. sınıflarda iki saat, 3. sınıflarda üç saat, ikinci devresinde, 1. ve 2. sınıflarda iki saat, 3. sınıflarda fen şubelerinde iki saat, sosyal şubelerinde ise üç saat olarak okutulması kararlaştırılmıştır (Maarif Vekâleti, 1340 (1924)-b; Yücel, 1938: 165-168). İlk iş olarak Osmanlı'dan kalan "Sultani" programlarında yer alan Cumhuriyet'in eğitim ve kültür politikası ile çelişen konular ayıklanmıştır. "Sultani"lerde "devre-i evveli" dördüncü sınıf tarih müfredatında "Târih-i Enbiya ve Târih-i İslâm" bölümü altında bütün bir sınıfın tarih konularının tamamını oluşturan "peygamberler tarihi" programdan tamamen çıkarılarak, yeni programda "Kurun-u Vusta" bölümüne taşınmıştır. Böylece "İslâm

Tarihi" "*Kurun-u Vusta*" tarihinin ilk iki konusunu oluşturmuştur. Ayrıca "İslâmiyet'in doğuşu, yayılması ve *Türkler'in İslâm ile ilişkileri*" konusu programda yer alan başlıklar arasına eklenmiştir. Diğer önemli bir değişiklik ise, Osmanlı padişahlarının tahta çıkışları, seferleri, anlaşmaları, diğer devletlerle olan ilişkiler ve saltanatları döneminde yaşamış olan ünlülerin hayatları üzerinden verilen, liselerin birinci ve ikinci devresindeki müfredatlarda yer alan, Osmanlı tarihine ilişkin konular çıkarılarak yeni bir yaklaşımla verilmiştir. Yeni yaklaşımda Osmanlı döneminin, tarihsel gelişmeleri Osmanlı ve dünya ölçeğinde yaşanan siyasal, toplumsal ve ekonomik gelişmeleri temel alan bir yöntem ve kavrayışla sistematize edilmiştir (Maarif-i Umumiye Nezareti, 1338: 53-79; 193-215). Liselerde Avrupa merkezli bir tarih öğretimi egemenliğini korurken, ilkçağ tarihine, genel tarihe ve Avrupa tarihine, Türk tarihinden daha fazla yer ayrılmıştır (Çapa, 2002: 80, 84). Ancak gerek liselerin birinci devresi olan orta mektepler, gerekse liselerin ikinci devresinin tarih müfredatları incelendiğinde Cumhuriyet öncesi programlara göre önemli bazı farklılıklar içermelerine karşın, önemli ölçüde benzerlik gösterdiği görülmektedir. Vurgulanması gereken diğer önemli bir nokta tarih programlarının Cumhuriyet'in beklentileri doğrultusunda bir tadilata uğratılması sırasında çok yoğun bir biçimde iddia edildiği gibi, "*Osmanlı Tarihi*", "*Selçuklu Tarihi*", ve "*İslâm Tarihi*"nin dışlandığı ve bu dönemlerin unutturulmak istendiği iddiasının gerçeği yansıtamayışıdır. Programlar bir bütün olarak incelendiklerinde, bu iddianın tamamen dayanaksız ve geçersiz olduğu hemen anlaşılmaktadır. Tam tersine özellikle liselerin birinci devresinin programlarında "*İslâm Öncesi Türk Tarihi*", "*Osmanlı Tarihi*" ve "*İslâm Tarihi*" oldukça dengeli bir biçimde verilmiştir. Buna karşılık liselerin tarih programlarında ise "*Uygurluk Tarihi*", "*Dünya tarihi*" ve "*Avrupa Tarihi*" konularına ağırlık verilmiştir. Liselerin son sınıflarındaki tarih dersleri "*Asr-ı Hazır Tarihi*" adı altında tümüyle "*Çağdaş Tarih (Yakın Dönemler)*" konularına ayrılmıştır. Liselerin birinci ve ikinci devrelerine ait tarih müfredatlarının içeriğinin ünite başlıkları altında çok genel olarak yansıtılması oldukça açıklayıcı olacaktır.

Liselerin Birinci Devre (Orta Mektep) Müfredat Programlarında Tarih

"*Liselerin Birinci Devresi*"nde (Orta Mektep) okutulan tarih derslerinin çerçevesi, Eskiçağ uygarlıkları, Orta Asya'da Türkler, ortaçağda Avrupa, İslam tarihi, Selçuklular, Anadolu beylikleri, Osmanlı'nın kuruluş ve yayılması, yeniçağdan "*Asr-ı Hazır*" Avrupa, Dünya, Osmanlı İmparatorluğu tarihlerini ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecindeki gelişmeleri içermektedir. "*1924 Liselerin Birinci Devre Müfredat Programı*" nda, her sınıf için öğretilmesi kararlaştırılan konular özet olarak, ünite başlıkları halinde şöyledir:

Birinci Sınıf: tarih derslerine tarihin tanımı, tarihçesi, diğer bilimlerle olan ilişkisi, tarihin başlangıcı ve tarihsel çağları içeren bir giriş bölümüyle başlanmıştır. Programda işlenmesi kararlaştırılan konuların bölüm başlıkları "*Kurûn-ı Evveli*"; "*Şark Milletleri*", "*Eski Türkler*", "*Yunanlılar ve Makedonyalılar*", "*Kurûn-ı Vusta; Garbi Avrupa*", "*Muhâceret-i umûmiye esnasında Roma'nın umûmî vaziyeti, barbarlar, barbar muhâceretinin neticeleri.*" olarak verilmiştir. Bu ana başlıkların her birinin altında öğretilmesi gerekli görülen konular da alt başlıklar halinde oldukça ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Liselerin birinci devresinin birinci sınıfında okutulması kararlaştırılan tarih konularının "*Eskiçağ*" uygarlıklarının tamamını ve "*Ortaçağ*"ın başlarını içerdiği dikkat çekmektedir.

İkinci Sınıf: programında yer alan tarih dersleri, "*Kurun-u Vusta'nın Devamı*" olarak, "*Arab Tarihi*" ana başlığı altında; "*Araplar*", "*Araplarda; din, ahlâk ve siyaset*", "*İslâmiyetin zuhûru esnasında İran ve Şarkî Roma tesisatı*" konularının yer aldığı bir bölümle başlamaktadır. İkinci sınıfın programında yer verilen diğer ünitelerin ana başlıkları; "*İslâm'da Cumhuriyet*", "*İslâm'da Mutlâkiyet*", "*Türkler ve İslâmiyet*", "*Oğuz Türkleri*", "*Anadolu'da Türkler*", "*Timur Devri*", "*Osmanlı İmparatorluğu'nun Yeniden Te'sîsi*" konularını kapsamaktadır. Bu ünitelerin her birinin altında içerdikleri alt konular belli başlı başlıklar altında oldukça ayrıntılı olarak verilmiştir.

Üçüncü Sınıf: programında yer alan tarih konuları, son ünite verilen "*Millî İntibah*" bölümü dışında tamamen Osmanlı İmparatorluğu'na ayrılmıştır. "*Osmanlı İmparatorluğu'nun Devr-i İttilası*" ana başlığı altında şu konular yer almıştır: "*Balkan ve Anadolu Fütuhâtı, Akkoyunlular,*

Akkoyunlularla Osmanlı rekabeti, siyâsiyesi ve netayici". "*Karadeniz ve Akdeniz sevahilinde fûthat*," "*bu tarihte Mısır*", "*Osmanlı Mısır ihtilâfının sebepleri*", "*Safeviler, Safevilerin Anadolu'daki siyâsetleri*", "*Osmanlılar'ın şark ve cenub siyâsetleri*", "*deniz harbleri ve netayici*", "*garb ile münasebat ve bu devrin hudûd-u essiyesi*", "*Sokullu devri ve bu devrin huduûd-u mümeyyezesi*". Programda yer alan Osmanlı İmparatorluğu tarihine ait ana başlıklar; "*Tevekkuf Devri*", "*Ricat Devri*," "*Islahât Teşebbüsleri*", "*Tanzimât devri*", "*Meşrûtiyetin ilânı*" başlıkları altında oldukça kapsamlı bir biçimde belirlenmiştir. Son bölümde ise yeni kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti tarihine yer verilmiştir. Cumhuriyet tarihinin "*Millî İntibâh Devri*" ünitesi altında yer alan konular, "*İstiklâl Harbi, Türkiye devletinin kuruluşu, Cumhuriyet, Hilafetin ilgası, bugünkü Türk âlemi*" başlıklarıyla yer almıştır (Maarif Vekâleti, 1340 (1924)-b: 15-22). "*Liselerin Birinci Devresi*"'nde (Orta Mektep) tarih derslerinde verilmesi öngörülen bu konular değerlendirildiğinde şöyle bir sonuca ulaşılmaktadır: Eski dünya uygarlıkları ve Türklerin bunların içerisindeki yeri, Orta Asya'dan başlayarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar olan bir bütün olarak yer almıştır. Aynı süreçte İslam tarihi ve Türklerin İslam tarihi içerisindeki konumu eklenmiştir. Atatürk döneminin tarih eğitimi ile ilgili olarak yaygın biçimde dile getirildiği üzere, İslam tarihi, Selçuklu tarihi ve Osmanlı tarihinin dışlanması ya da atlanarak Orta Asya Türklerinin tarihine uzanılması gibi bir durum bu dönemde kesinlikle söz konusu değildir. Tam tersine hiçbir dönemi atlamaksızın birbirleri ile bağlantılı bir biçimde ve bir bütün olarak değerlendiren bir yaklaşım söz konusudur. Eskiçağ uygarlıkları dışında, Avrupa ve Dünya tarihinin neredeyse hiç verilmemiş olması bu işin liselerin ikinci devresine bırakıldığını, liselerin birinci devresindeki tarih derslerinin tamamen eskiçağ tarih ve uygarlıkları ile birlikte Orta Asya'daki başlangıcından Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar uzanan süreçte Türk tarihinin ve İslam tarihinin öğretilmesini amaçlandığını ortaya koymaktadır. Tarih derslerinde öğrencilere okutulacak ders kitabı sorunu liselerde daha ciddi boyutlarda yaşanmıştır. Maarif Vekâleti Müsteşarlığı yayımlanmış olduğu bir genelgeyle 1924-1925 ders yılında liselerde okutulacak olan kitaplarını da bir liste halinde okullara bildirmiştir. Bu listede orta mektepler tarih dersleri için kabul edilen kitaplar şöyle verilmiştir (Aslan, 2010; Maarif Vekâleti Müsteşarlığı, 1340-1341- b: 1-6):

- 1.Sınıf -*Yeni Tarihi Umumi (Birinci Kısım)*, Ali Reşad Bey
-*Tarihi Umumi (Birinci Kısım)*, Ahmed Refik Bey
- 2.Sınıf -*Yeni Tarihi Umumi (Birinci Kısım)*, Ali Reşad Bey
-*Türkiye Tarihi*, Köprülüzade Mehmed Fuat Bey
3. Sınıf -*Türkiye Tarihi*, Hamid ve Muhsin Beyler

Listenin sonunda yapılan açıklamalarda öğrencilerin diğer dersler için ellerinde bulunan ve programlara uygun olarak hazırlanmış olan kitapları kullanabilecekleri, ancak bu durumun Tarih, Coğrafya, Türk Edebiyatı ve Malumatı Vataniyye dersleri için geçerli olmadığı not edilmiştir. Listede yer alanlar dışında bir kitabın kullanılması yasaklanış ve buna uymayanların cezalandırılacakları belirtilmiştir (Aslan, 2010: 230; Maarif Vekâleti Müsteşarlığı, 1340-1341- b: 1-6). Bu kitaplar 1930' larda Cumhuriyet'in kendi bakış açısını yansıtan tarih ders kitaplarını yazdırmasına kadar küçük çaplı tadilatlarla okutulmuştur.

Liselerin İkinci Devre Müfredat Programlarında Tarih

"1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı"ndaki tarih dersleri ağırlıklı olarak Avrupa tarihi, Dünya tarihi ve Türklerin bu tarihler içerisindeki yerine ayrılmıştır. Bu nedenle programda Türk tarihinin Orta Asya, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ve İslam tarihine sadece Avrupa ve dünya olayları ile ilişkisi bağlamında yer verilmiştir. "*1924 Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı*" nda, her sınıf için öğretilmesi kararlaştırılan konular çok genel bir fikir oluşturması açısından müfredattaki ifade biçimleriyle, ünite başlıkları halinde şöyle verilebilir:

Dördüncü Sınıf: programında yer alan tarih dersleri "*Tarih-i Kadim*" ve "*Kurun-u Vusta*" konularına ayrılmıştır. "*Tarih-i Kadim*" başlığı altında; "*Eski şark milletleri*", "*Yunanlılar (Adalar Denizi Medeniyeti)*", "*Romalılar*" üniteleri altında eskiçağ tarih ve uygarlıklarını içermiştir.

"Kurûn-ı Vusta" da tarih dersleri ise "Barbarlar", "Kurûn-ı Vustada Avrupa", "Bizans İmparatorluğu (1453)'e kadar (daha ziyâde medenîyyet nokt-i nazarından tedkik olunacaktır)", "Kurûn-ı Vustada Avrupa Medenîyyeti" ana başlıkları altında "ortaçağ tarihi"ne ilişkin konuların ayrıntılı olarak yer aldığı tarihsel süreçleri işlemiştir.

Beşinci Sınıf: tarih programında "Kurun-u Cedide" başlığı altında, "Avrupa tarihi", "Rönesans", "On Altıncı Asırda Dini Hareketler ve Reform", "Elizabeth Zamanında İngiltere", "Fransada Mutlâkiyyet", "On Yedinci Asrın İlk Nisfında Avrupa'nın Siyâsî Vaz'iyeti", "17. Asırda Garbi Avrupa'nın Umûmî Va'ziyyeti", "18 Asırda Avrupa", "Müstemleke Siyâseti", ünitelerinden oluşmaktadır. Bu ana başlıklar altında, alt başlıklarıyla ayrıntılı olarak verilen konular ile "Yeniçağ Avrupa" tarihinin öğretilmesi amaçlanmıştır. Bu sınıfların programında "Osmanlı Tarihi; On Sekizinci Asra Kadar Osmanlı İmparatorluğu Tarihi" başlığı altında Osmanlı tarihine de çok kısa bir bölüm ayrılmıştır. Son olarak "Büyük İhtilal" başlığı altında Fransız İhtilali sonrasının Fransa tarihine yer verilmiştir.

Altıncı Sınıf: programında yer alan tarih dersleri ise "Asr-ı Hâzır Tarihi: Viyana Konferansından Sonra" başlığı altında tamamen çağdaş tarihe ayrılmıştır. Programda yer alan tarih ünitelerinin ana başlıkları; "Viyana Konferansı ve Bu Konferanstan Sonra Avrupa, Mukaddes İttifak", "Fransa", "İngiltere (1848)'e Kadar". "Fransada İkinci Cumhuriyet", "Şark Meselesi", "1870'den 1889'a Kadar Fransa", "Almanya İmparatorluğu", "1870'den İtibaren Avusturya-Macaristan", "Sanayi ve Ticâret Sahasında Terakkiyat: Elektrik", "Büyük Sanayi; Beynelmilel Münasebatın Kolaylaşması", "Afrikada Avrupa Hükümetleri", "Asya'da Avrupa Hükümetleri", "Amerika- Cemâhir-i Müttehide", "On Dokuzuncu Asırda Osmanlı İmparatorluğu", "Medeniyeti Hazıranın Evsaf-ı Umûmîsi" konularından oluşmaktadır.

Altıncı Sınıf Edebiyat Şubeleri: tarih derslerinin haftada 1 saat daha fazla verilerek "Türk Medeniyeti Tarihi" konularının işlenmesi kararlaştırılmıştır. Bu derslerde işlenmesi benimsenen konu başlıkları şöyle belirlenmiştir: "Mukaddime; Methal: Medeniyet ve Hars", "Aksâ-yı Şark Medenîyyetinde Türk Harsı", "Şark Medenîyyetinde Türk Harsı". "Garb Medenîyyetinde Türk Harsı". "Son üç devrin her birinde ayrı ayrı aşağıdaki mebahis gösterilecektir: İktisâdi Hayât, Siyasi Hayât, Aile Hayâtı, Hukuki ve Ahlâkî Hayât, Cezai Hukuk, Dini Hayât, Lisanî Hayât, Bedî' Hayât, Mantıkî Hayât" (Maarif Vekâleti, 1340 (1924)-c: 8-19). Edebiyat şubeleri için belirlenmiş olan "Türk Medeniyeti Tarihi"ne ilişkin konuların öğretimi için, Ziya GÖKALP' in "Türk Medeniyeti Tarihi" başlıklı kitabı 1926'da yayımlanarak okutulmaya başlanmıştır. Karal'(1965)' e göre; Türkler ilk kez bu kitapla kendilerini dinsel yerine, ulusal bir tarih aynasında görme fırsatı buldular. Ne var ki kitap toplum bilimleri açısından yazılmıştı. Yalnız İslâmlıktan önceki Türklerin tarihini kapsıyordu. Ancak bununla dünya uygarlığı arasında bir ilişki kurmuyordu. Bu yönüyle Türk Devrimi'nin ruhuna karşılık vermekte yetersiz kalıyordu (Karal,1963: 73). Cumhuriyet'in başlangıcında lise tarih eğitimi elde bulunan, Fransız etkisini taşıyan ve tadilattan geçirilmiş olan eski kitaplarla sürdürülmüştür. Tarih ders kitaplarındaki söz konusu Fransız etkisini kaldırmak için bakanlıkta 1926 yılında toplanan uzmanlar komisyonu, tarih müfredatının "Kurûn-u Ula"nın dışındaki bölümlerini Türk tarihi etrafında toplama yoluna giderek, Türk tarihinin eksikliğini vurgulayan eleştirileri bir ölçüde de olsa gidermeye çalışmıştır.

Lise tarih dersleri Osmanlı'nın son dönemlerinde okutulan okul kitapları ile sürdürülmüştür. Bu kitaplarda anlatılanlar, Cumhuriyet ideolojisine uygun eklemeler ve çıkarmalar yapılmış olmasına karşın, Avrupa'nın tarihe bakış açısını temsil ediyordu. Bunun en önemli nedeni (Levend, 1960), II. Meşrutiyet Dönemi'nde hazırlanmış olan kitapların ve programların Avrupa'dan olduğu gibi tercüme edilerek aktarılmış olmasıydı. Zamanın Maârif Nezareti'nin Fransız lise programlarının aynen kabul edilmesi ve buna bağlı olarak ders kitaplarının da tercüme edilmesiyle bu işin çözüleceğini sanmıştı. Ders kitabı ihtiyacı Murat Bey'in (Mizancı) *Seignobostan*, Ali Reşat Bey'in *Albert Malet*'ten tercüme ettiği kitaplara Osmanlı tarihine ait konular yamanarak karşılanmıştı. Ancak bu kitapların esasları kadar Osmanlı ve Türk tarihi ile ilgili bölümleri de yabancı kökenli idi ve Avrupa'nın Türklere bakışını yansıtıyordu. Avrupalıların Osmanlı ve Türkler hakkındaki yerleşmiş olan eksik ve yanlış bilgi ve hükümleri aynen naklediyorlardı. Bu bilgilere göre, sarı ırkın bir kolu olan Türkler, Asya bozkırlarının

medeni bölgelerini sonradan işgal ederek oralardaki nimetlere konan mazisi olmayan ilkel göçebelere. Türklerin Dünya medeniyetine yaptıkları katkılar başka milletlere mal ediliyordu (Unat, 1960). Lise mezunları devlet bürokrasisi içerisinde çeşitli görevlere atandıkları için, tarih derslerinde Avrupa ve Dünya tarihine, yaşanan çağın sorunlarının tarihsel temellerinin kavranmasına yardımcı olduğu düşünülmesiyle özel bir önem verilmiştir. Orta mektep programı ile tekrara düşmemek için liselerin iki devresi bir bütün olarak ve birbirlerinin devamı olarak planlanmıştır. Bu nedenle liselerin birinci devresinin tarih programında, Türk ve İslam tarihi bulunduğu ikinci devre programında tekrara düşmemek için yer verilmemiştir, Avrupa ve Dünya tarihinin öğretilmesi yoluna gidilmiştir. Liselerin, son sınıf dersleri tamamen "*Asr-ı Hazır*" tarihine ayrılmıştır. Liselerin ikinci devresinde Türk ve İslam tarihinin olmayışı eleştirilere neden olduğu için, 1927 yılında düzeltme ihtiyacı duyulmuştur.

1927'de Lise Müfredat Programları Tadilatından Sonra Tarih Eğitimi

1924 Lise Programı uygulamada karşılaşılan bazı güçlükler nedeniyle, 1927 yılında öğretmen ve müfettişlerden gelen raporlar doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir. Programın eksikleri giderilerek "*1340 Tarihli Orta Mektep ve Lise Müfredat Programlarına Zeyl*" başlığı altında 1927 yılında yayımlanarak uygulamaya konmuştur. Programdaki düzenleme sadece tarih dersleriyle sınırlı kalmamış, coğrafya, edebiyat ve matematik derslerini de kapsamıştır. 1924 yılında Liselerin Müfredat Programı üzerinde yapılan bu düzenlemelerin gerekçesi ek programda şu ifadelerle açıklanmıştır: "*Orta mektep ve lise müfredat programlarında üç senelik tecrübeye ve bu babda yapılan tetkikat ve teftişten alınan neticeye göre yapılması zârûri görülen cüz'î ta'dîlâtın sonra her iki devre tevzî' ders cetveliyle târih, coğrafya, edebiyat, riyaziye programlarının iktisâb etmesi lâzım gelen şeklî, esbâb-ı muvacebesiyle birlikte merbûten takdîm kılınmıştır...*" (Maarif Vekâleti, 1927:1). 1927 yılında yapılan müfredat değişikliği daha çok liselerin ikinci devre programlarında olmuştur. Birinci devre olan orta mektep programında fazla bir değişiklik yapılmamıştır. Tarih derslerinde yapılan değişim liselerin ikinci devresinde izlenen programa yönelik eleştirileri hafifletme ve giderme doğrultusunda olmuştur. Yapılan düzenleme ile yeni tarih programı ana hatları ile şu konuları kapsamıştır:

Dördüncü Sınıf: 1924 müfredatında "*Kurûn-ı Vusta*" başlığı altında ayrıntılı olarak verilmiş olan Avrupa tarihine ilişkin konular 1927 değişikliği ile daha çok özet olarak verilmiştir. Bunun yerine "*Methal*" başlığı altında "*Tarihin tarifi, ehemmiyeti, menbaları, diğer ilimlerle münasebetleri, inşa ve tahriri*" başlığı altında tarihin doğasına ilişkin bir giriş bölümü eklenmiş, eskiçağ tarihine ilişkin konular daha sistematik bir biçimde verilmiştir. Müfredattan çıkarılan Avrupa tarihinin yerine liselerin birinci devresinin (orta mektep) programında bulunan, "*İslâm Tarihi*", "*İslâmiyet ve Türkler*", "*Oğuz Türkleri*", "*Selçuklular*", "*Orta Asya*", "*Cengiz İstilas ve Moğollar*" ve "*Anadolu Selçukluları*" konuları eklenmiştir.

Beşinci Sınıf: 1924 programında "*Kurun-u Cedide*" başlığı altında verilen, Avrupa tarihine ilişkin konular oldukça hafifletilerek sadece, "*Rönesans*", "*Reformasyon*", "*16, 17 ve 18. Yüzyıllarda Avrupa'nın Genel Durumu*" ve Avrupa'nın Afrika ve Asya'da yürüttüğü sömürgecilik politikalarının işlenmesiyle sınırlanmıştır. Yerine orta mektep müfredatında yer alan İslam tarihi, Osmanlı öncesi Türk ve Osmanlı tarihinin 17. yüzyıla kadar olan süreci daha ayrıntılı olarak verilmiştir.

Altıncı Sınıf: tarih dersleri 1924 programında tümüyle Viyana Kongresinden itibaren 19. yüzyıl Avrupa tarihine (çağdaş tarihine) ayrılmıştır. Avrupa tarihi hem genel anlamda, hem de Avrupa'nın belli başlı büyük ülkeleri düzeyinde oldukça ayrıntılı bir biçimde verilmiştir. Ancak 1927'de, Avrupa tarihine ilişkin konular özet ve genel olarak verilmiştir. Ülkelerin tarihi ise Avrupa'nın geneli üzerinde etkili olan, "*Sanayi Devrimi*", "*Fransız İhtilâli*", "*1848 İhtilâlleri*", gibi olaylarla bağlantılı olarak sınırlanmıştır. Çıkarılan Avrupa tarihine ilişkin konular yerine "*Asr-ı Hâzır Hazırlayan Amiller*" başlığı altında 18. yüzyıldan başlayarak Osmanlı İmparatorluğu'nun modernleşme sürecinde yaşanan tarihsel olayları içeren bölümler eklenmiştir (Maarif Vekâleti, 1927: 22-33).

1924 müfredat programında liselerin birinci ve ikinci devrelerinde verilen tarih dersleri Türk, İslam ve Osmanlı tarihini, Avrupa ve Dünya tarihiyle bağlantılı ve karşılaştırmalı olarak ele almıştır. 1927 müfredat değişikliğinden sonra bu durum değişmiştir. 1924 müfredatında liselerin ikinci devresinde Türk ve İslam tarihine çok az yer verildiği eleştirileri doğrultusunda yeniden düzenlenmiştir. 1927'de yapılan değişiklikle liselerin birinci devresinde yer alan konular liselerin ikinci devresinde daha ayrıntılı olarak tekrarlanmıştır. Türkiye'de verilen tarih eğitimine yöneltilen ve günümüzde de geçerliliğini koruyan en önemli eleştirilerden bir tanesi olan, tarih konularının ilkokullardan başlayarak liselere dek her düzeyde biraz daha ayrıntıya inilerek tekrarlanması, 1927 yılında lise programlarında yapılan değişiklik ile yeniden başlamıştır. Bu tarihten itibaren okullarda verilen tarih eğitimi Türk ve İslâm tarihini esas alan bir çizgiye çekilmiş, Avrupa ve Dünya tarihi oldukça geri palanda kalmıştır. Tarih programlarında ve ders kitaplarında Türk ve İslam tarihinin yeri her program düzenlenmesinde biraz daha artmış, Avrupa ve Dünya tarihi gittikçe azalarak sonunda yok denebilecek bir düzeye indirgenmiştir. Ancak bu durum 2008 yılında kabul edilen "*Çağdaş Türk ve Dünya Tarihi Dersi Öğretim Programı*"na kadar devam etmiş, en azından yakın dönemler Avrupa ve Dünya tarihi için kapsam açısından (içeriği sorunlarla dolu olsa da) önemli bir gelişme sağlanmıştır. 1927 müfredat değişikliğinden sonra tarih derslerinin dikkat çeken önemli bir yönü de Birinci Dünya Savaşı'ndan Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına dek olan tarihsel sürecin daha kapsamlı olarak verilmiş olmasıdır. Liselerin birinci devresinde bu konular programda: "*Yeni Türkiye'nin Tesisi; Türklerin Mukavemeti, Yeni Türk Devletinin Kuruluşu, Bugünkü Garb ve Şark Âlemleri Hakkında Mecmul Malumat, Cumhuriyet, Gazi Mustafa Kemal. (İlk devrede mühim vakaların muntazam bir sıra takib etmesine dikkat olunacak ve esbab ve netayicin, sınıfın seviyesine göre, nisbeten basit olanlar izah edilecektir)*" biçiminde verilmiştir. (Maarif Vekâleti, 1927: 21). Aynı süreç liselerin ikinci devresinde 23, 24 ve 25. Maddelerde: "*23- Umûmî Hârb: Esbabı ve en mühim vâkıaları, Şark ilminin ve Osmanlı İmparatorluğunun umûmî hârbde rolü, hârbî kapayan sulh muâhedeleri, yeni Avrupa haritası, Cemiyet-i Akvâm. 24- Türklerin mukâvemeti: Mondros Mütarekesi ve neticeleri, Milli intibâh, İstiklal Muhârebeleri, bu muhârebeleri muvaffakiyetle tetevvüc eden itilâf muâhedeleri, Türkiye Cumhuriyeti. 25- Avrupa'da yeni devletler ve yeni teşkilât, içtimâî ve iktisâdî tahviller*" (Maarif Vekâleti, 1927: 32-33) başlıkları altında verilmiştir. 1927 programında Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuş sürecine 1924 programına göre daha kapsamlı bir biçimde yer verilmiştir. 1927 tarih programının dikkat çeken diğer bir yönü de liselerin birinci devresinde "*Gazi Mustafa Kemal*" başlığı ile Atatürk'ün ilk defa tarih programlarına bir konu olarak girmiş olmasıdır.

Sonuç

Tarih ve eğitimi ulusal devletlerin oluşum ve gelişim süreçlerinde "*toplumun iç yapısını pekiştiren bir faktör olarak*" görülmüş ve kullanılmıştır (Yuvalı, 1987: 389). Tarih eğitimi bir kimlik ve ideoloji aşılama elverişli olan yapısı nedeniyle, Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemlerinden itibaren bir araç olarak değerlendirildiğinden tartışmalı alanlardan biri olmuştur (Alkan, 2011). Tarih eğitimi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra da bu özelliğini korumuş ve üzerinde büyük bir titizlikle durulmuştur. Atatürk'ün kişisel olarak çok yakından ilgilendiği bir konu olan tarih araştırmaları ve eğitimine ilişkin çalışmalar iki evreye ayrılarak incelenmelidir. Birinci evre, "*Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem*" olarak adlandırdığımız ve ağırlıklı olarak imparatorluk döneminin otokratik ve teokratik içeriğinden arındırılarak, ulusal ve laik bir cumhuriyetçi paradigma ile buluşturulduğu 1923-1931 arası evredir. İkinci evre ise, 1931-1938 arası süreci kapsayan "*Türk Tarih Tezi Dönemi*" olarak adlandırdığımız, Cumhuriyet'in ulsal tarih tezinin oluşturularak okullarda öğretildiği dönemdir. "*Türk Tarih Tezi Öncesi Dönemi*"nin en önemli özelliği, bireyleri "*Türkiye Cumhuriyetini kuran Türkiye halkından oluşan yurttaşlar topluluğunun meydana getirmiş olduğu bir devlet ulusu*" kimliği çerçevesinde birleştirebilecek bir araç olarak kullanılmasıdır. Laik bir ulusal bilincin oluşumunun önündeki engellerin kaldırılması, Cumhuriyet'in tarih eğitimini ve tezini hazırlayabilecek birikim ve altyapının oluşturulması üzerinde yoğunlaşmıştır. Okullarda verilen tarih eğitimi bir yandan ulusal bir temele dayandırılırken, diğer yandan dünya tarihiyle

bütünleştirilmiştir. *Tevhid-i Tedrisat Kanunu* sonrasındaki müfredat değişikliğinden, 1931'de *Türk Tarih Kurumu*'nun yayımlanmış olduğu kitaplara kadar tarih eğitiminde yapılan tüm değişimler, geçici önlemler olarak, daha sonraki kapsamlı düzenlemeler için hazırlık niteliğindedir. Yapılan düzenlemelerle okullarda verilen tarih bilinci aracılığıyla genç kuşakların sadık birer Osmanlı teb'ası olarak yetişmelerini ve hanedan ailesine bağlılıklarını esas alan yaklaşım terk edilmiştir. Yerine Türkiye Cumhuriyeti'nin ulusalçı, laik ve özgür düşünceli yurttaşlarının yetiştirilmesini sağlayacağı düşünülen düzenlemeler yapılmıştır. Ancak "*Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem*"de yapılan değişikliklerin tarih eğitimine en önemli katkısı, toplumun eğitilmiş kitlelerini tarihe ilişkin kendi ulusal ve evrensel bakış açısını oluşturması yönünde düşünmeye ve bu yönde yapılan çalışmalarını desteklemeye yöneltmiş olmasıdır. 1931'den itibaren gerçekleştirilen "*Türk Tarih Kurumu*", "*Türk Tarih Tezi*" ve "*Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi*" gibi tarihçilik ve eğitimi alanındaki önemli hamlelere giden sürecin temelleri bu dönemde atılmıştır. "*Türk Tarih Tezi Öncesi Dönem*"in tarih eğitimine en önemli katkılarından bir tanesi de 1927 yılında yapılan değişikliklerle öğretim yöntemi üzerinde de durulmuş olmasıdır. Tarih derslerinin sıkıcılıktan kurtarılması için, öğretmenin tek taraflı anlatımı yerine, yakın çevrede bulunan müzeler ve tarihsel mekânlara araştırma ve incelenme gezilerinin düzenlenmesi, önemli tarihsel kişiliklerle görüşülmesi (sözlü tarih) istenmiştir. Tarih konuları işlenirken yerel tarihle ve coğrafya dersleri ile ilişkilendirilmesi, haritalar, resimler ve lehvalar gibi araçlardan yararlanılması önerilmiştir. Bu öneriler günümüzün dünyasında tarih eğitiminin iyileştirilmesi için yoğun olarak dile getirilen çağdaş alternatif yaklaşımlar olmasına karşın, halen birer sorun olarak varlığı oldukça düşündürücüdür. 1923-1931 yılları arasındaki bütün bu gelişmelere karşın okullarda verilen tarih eğitiminin Cumhuriyeti esas yürümesine oturtacak kapsamlı düzenlemeler ancak "*Türk Tarih Tezi*" ile birlikte olmuştur.

Kaynakça

- Akbayrak, H. (2009). *Milletin Tarihinden Ulusun Tarihine*, İstanbul, Kitabevi Yayınları.
- Akçura, Y. (1932.). "Tarih Yazmak ve Tarih Okutmak Usullerine Dair", *I. Türk Tarih Kongresi*, İstanbul.
- Akyüz, Y. (2004.). *Türk Eğitim Tarihi (M.Ö. 1000- M.S. 2004)*, Gözden Geçirilmiş 9. Baskı, Ankara.
- Alkan, M. Ö. (2011). "İkinci Meşrutiyet'te Resmi İdeoloji, Resmi Tarih ve Eğitim", V. Engin ve A. Şimşek, *Türkiye'de Tarih Yazımı*, İstanbul, Yeditepe Yayınevi, 155-178.
- Antel, S. C. (1952). *Umumi Didaktik*, İstanbul, doğan Kardeş Yayınları.
- Aslan, E. (1995). "Devrim Tarihi Ders Kitapları", *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları Buca Sempozyumu* (Derleyen, Salih Özbaran), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 295-310.
- Aslan, E. (1995). "Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Ders Kitapları", *Eğitim ve Bilim*, 35, (158), ss. 215-231.
- Ata, B. (2000). Atatürk, Tarih Öğretimi ve Müzeler" *Türk Yurdu*, 160, 85-90.
- Aydemir, Ş. S. (1985). *Tek Adam: Mustafa Kemal (1922-1938) III. Cilt*, 9. Bakı, İstanbul.
- Başbakanlık, Kültür Müsteşarlığı. (1973). *Atatürk'ün Özel Kütüphanesinin Katalogu*, Ankara.
- Başgöz, İ. (1995). *Türkiye'nin Eğitim Çıkmazı ve Atatürk: Sorunlar, Çözüm Aramaları, Uygulamalar*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Baymur, F. (1941). *Tarih Öğretimi*, Ankara, Recep Ulusoğlu Basımevi.
- Cicioğlu, H. (1985). *Türkiye Cumhuriyeti'nde İlk ve Orta Öğretim (Tarihi Gelişim)*, Ankara.
- Çapa, M. (2002). "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Mayıs-Kasım 2002, Sayı: 29-30, 39-55.
- Çapa, M. (2004). "Türkiye'de 1930 Öncesi Tarih Öğretimi", *Toplumsal Tarih*, 129, 80-87.
- Ergun, M. (1982). *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ankara.

Hâkimiyet-i Milliye, "Maarif Vekili Vasıf Bey'in Beyanâtı", 9 Mart 1924.

Hâkimiyet-i Milliye, "İkinci Heyet-i İlmiye", 24 Nisan 1924.

Karal, E. Z. (1965). "Atatürk ve Tarih", *Türk Dili (Atatürk 1881-1938)*, Sayı: 170, Kasım 1965.

Koçak (1998) *Cumhuriyetten Günümüze Tarih Anlayışı ve Ortaöğretim Kurumlarında Tarih Öğretimi (1923-1992)*, Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü (Yayımlanmamış Doktora Tezi).

Levend, A. Sırrı, (1960). "Atatürk ve Tarih", *Ulus*, 6 Kasım 1960.

Maarif Nezareti,(1338). *Mekteb-i Sulataniye Müfredat Programı, İstanbul, Matbaayı Amire.*

Maarif Vekâleti, (1340- a). *İlk Mektepler Müfredat Programı, İstanbul, Matbaayı Amire, 95 s.*

Maarif Vekâleti, (1340- b). *Lise Birinci Devre Müfredat Programı, İstanbul, Matbaayı Amire 70 s.*

Maarif Vekâleti, (1340- c). *Liselerin İkinci Devre Müfredat Programı, İstanbul, Matbaayı Amire, 81s.*

Maarif Vekâleti Müsteşarlığı (1340-1341- a). *Maarif Vekâleti Tarafından 1340-1341 Seneyi Dersiyesi İçün - İstanbul Vilayeti de Dâhil Olmak Üzere- Bütün İlk Mekteplerle Liselerin İptidai Kısımlarında Tedrisi Kabul Edilen Kitaplar, 28 Eylül 1340 Tarihli Belge.*

Maarif Vekâleti Müsteşarlığı (1340-1341- b). *Türkiye Cumhuriyeti Dâhilindeki Liselerde -1340-1341 Seney-i Dersiyesi Esnasında Okutulması Maarif Vekâletince Kabul Edilen Kitaplar, 27 Eylül 1340 Tarihli Belge.*

Maarif Vekâleti, (1927). *1340 Tarihli Orta Mektepler ve Lise Müfredat Programlarına Zeyl, İstanbul, Devlet Matbaası, 54s.*

Maarif Vekâleti, (1926). *İlk Mekteplerin Müfredat Programı, İstanbul, Milli Matbaa, 136 s.*

Maarif Vekâleti, (1944). *Türkiye Cumhuriyeti Maarifi (1923-1943)*, Ankara, Maarif Matbaası.

Öymen, H. R. (1977). "Cumhuriyet Eğitimine Geçişte Atatürk'ün Etkisi", *Atatürk Konferansları VI 1973-1974*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 163-238.

Öztürk, C. (1996). *Atatürk Devri Öğretmen Yetiştirme Politikası*, Ankara, Türk tarih Kurumu Basımevi.

Öztürk, C. (2001). "Türkiye'de Harf İnkılâbından Önce Kullanılan İlkokul Tarih Programları ve Ders Kitapları", *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*,1 (2), Aralık, 409-427.

Palazoğlu, A. B. (1991). *Başöğretmen Atatürk I*, Ankara, Milli Eğitim Bakanlığı.

Sakaoğlu, N. (1992). *Cumhuriyet Dönemi Eğitim Tarihi*, İstanbul: İletişim Yayınları.

Tüfekçi, G. (1983), *Atatürk'ün Okuduğu Kitaplar*, İstanbul: İş Bankası Yay.

Türkyılmaz, Ş. (1967). *Özel Öğretim Metodları*, Ankara, Yeni Matbaa.

Unat, F. R. (1960). "Atatürk ve Tarih", *Ulus* 29 Kasım 1960.

Unat, F. R. (1964). *Türkiye Eğitim Sisteminin Gelişmesine Tarihi Bir Bakış*, İstanbul, Milli Eğitim Yayınları.

Yıldırım, A & Şimşek, H. (2006), *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Ankara, Seçkin Yayınları.

Yuvalı, A. (1987). *Cumhuriyet Döneminde Tarih Öğretimi*", *Türk Kültürü*, 25 (291), Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 389-397.

Yücel, H. A. (1938). *Türkiye'de Orta Öğretim*, İstanbul, Kültür Bakanlığı Yayınları.